

H ART, 2018 (by Peter Swinnen) 1/2

ESSAY

Het Museum M in Leuven brengt de eerste grote overzichtstentoonstelling van het oeuvre van architect en kunstenaar René Heyvaert sinds 2003. Curatoren zijn Eva Wittocx en Peter Swinnen. Laatstgenoemde is ook architect van de renovatie van de woning die René Heyvaert in Destelbergen ontwierp voor zijn broer Gilbert. Swinnen schreef volgende tekst.

René Heyvaert in Museum M Leuven

'Zolang ik nooit over mijn schouder laat kijken'

Het is opvallend hoe zelden het artistiek en architecturaal werk van René Heyvaert (1929-84) publiek getoond wordt. De laatste overzichtstentoonstelling dateert alweer van 2003 (S.M.A.K. Gent). Sindsdien dook Heyvaerts werk sporadisch en in veeleer homeopatische dosissen op binnen lokale groepstentoonstellingen. Zijn architecturale bricolage werd het afgelopen decennium dan weer incrementeel populair bij (Belgische) architecten. Museum M brengt voor het eerst een Heyvaert dubbeltentoonstelling, de architect en de kunstenaar. Een tentoonstelling als vlugschrift?

Peter SWINNEN

Op 3 februari 1983, een jaar voor zijn vroegtijdig overlijden, schreef René Heyvaert een meer dan revelerende brief naar zijn galeriehouder Mariette Drieghe. De brief leest als een hyper-compacte autobiografie, waarbij substantiële twijfel, mild solipsistische megalomanie en no-nonsens helderheid elkaar zenuwachtig afwisselen. Heyvaert noteert: "Ik ben geen beroemd kunstenaar, ik zal het nooit worden ... ik ben de meest nutteloze man. De man van alle dagen." Generous doch ongemakkelijk schrijft hij Drieghe hoe hij vecht, mentaal en fysiek, en wat er soms maar overblijft van zijn creatieve krachten. Het tegelijk willen ontsnappen aan de (kunst)wereld en er zo graag bij willen horen. De tiranie van het alledaagse. Heyvaerts korte brief eindigt met een credo, een zin die plots alles op zijn plaats doet vallen, dat alles en iedereen op zijn plaats zet: "Zolang ik nooit over mijn schouder laat kijken". Het ventileert kraakhelder zijn allergie aan het vroegtijdig en eenzijdig beoordeeld worden. Maar evenzeer de waan van de autonomie, de illusie om enkel op eigen voorwaarde een creatie of een gedachte deelachtig te maken. En hoe die illusie tot een levensnoodzakelijke conditie om te buigen.

Trojaans paard

Heyvaerts dwangmatige verlangen naar autonomie heeft in zijn oeuvre een duidelijke cesuur veroorzaakt: van een onregelmatige architectuurpraktijk (1951-1969) naar een systematische artistieke productie (1970-84). Het niet langer bereid zijn compromissen te sluiten alsook het consequent weigeren om voor anderen te werken maakten dat de architectuurpraktijk een finaal onmogelijke optie was geworden. Van die 'eerste fase' blijft amper een handvol realisaties over. En als het er echt op aan komt is er slechts één project dat Heyvaerts doorgedreven zin voor ruimtelijk en maatschappelijk experiment daadwerkelijk weet te belichamen: de woning Heyvaert te Destelbergen (1958). Geconcipieerd voor zijn broer Gilbert, schoonzus Ida en hun vier kinderen poogt deze compacte modulaire zelfbouwwoning als geen ander de mogelijkheden van het atomaire gezin op te rekken. Het gebrek aan een werkelijk bouwbudget – de woning werd gerealiseerd voor 385.000 BF (9.650 euro), de kostprijs van het terrein (7.000 BF/175 euro) niet meegerekend – zou uiteindelijk in het absoluut voordeel van het woonexperiment spelen. Het uitbundig gebruik van 'arme' materialen zoals houtvezelplaten, Ytong blokken, Scobalit platen en asbestcement golfplaten was tot dan toe ongezien. Daarenboven was het voor Heyvaert cruciaal dat een finaal architecturaal beeld uitbleef, aangezien een woning iets tijdelijks was, onderhevig aan

Woning Heyvaert (René Heyvaert, 1958) / Renovatie (Peter Swinnen/CRT, 2015-17), foto Filip Dujardin

constante evolutie. Hij behield zich dan ook de vrijheid om te allen tijde wijzigende inzichten door te voeren. Het mooiste voorbeeld is de in asbestplaten gehulde buitentrap. Pas tijdens de werf werd er beslist om de trap buiten te bouwen. Volgens de goedgekeurde bouw aanvraag moest die binnen gerealiseerd worden. Een bewuste – haast compromisloze – bouw-overtrekking? Of veeleer het duidelijk signaal aan een overheid die zich niet te moeien heeft met persoonlijk leefplezier?

Zestig jaar later staat de woning er nog steeds en is de bouwovertrekking geregulariseerd. Meer nog, sinds 2017 is het Heyvaert-huis een beschermd monument. Dat laatste mag ietwat vreemd lijken voor een structuur die bedacht werd om slechts een generatie te blijven staan. De idee van bescherming ontstond tijdens de renovatiewerken in 2015, die ik op vraag van de familie leidde. Het stond me voor dat de uitdagende rol van het Heyvaert huis nog lang niet uitgespeeld was. Zeker in een klimaat waar er qua wonen steeds meer restricties van bovenaf opgelegd worden (men moet kleiner wonen, men moet dichter bij elkaar wonen, men moet in de stad wonen, etc.), leek het me treffend en zelfs hoogst gepast om dit fundamenteel ongehoorzaam architectuurproject, dat aan geen enkele vigerende norm voldoet, in de administratie Onroerend Erfgoed binnen te smokkelen. Als een Trojaans paard.

Feit is dat er politiek en beleidsmatig amper protocols bestaan om met dergelijke weerbarstige en fragiele architectuur om te springen. Dat veeleer statische beleid openbreken is misschien wel de toekomst van deze woning, zodat ze meer dan een halve eeuw na haar oplevering – opnieuw – een voorbeeldproject kan worden. Architecturaal erfgoed als springlevende luis in de pels, een hoopvolle getuige die het hoofd biedt aan hedendaagse ruimtelijke dogma's.

Spreadstand

Gelijkaardige dilemma's en/of kansen doen zich tevens voor binnen Heyvaerts artistiek oeuvre. Conservatorisch wordt de kwetsbare aard van de werken vaak als een euvel ervaren. Net zoals bij de architectuur ontbeert het het kunstbeleid aan sluitende protocols om met verankerd werk om te gaan. Telkens weer de onmogelijke spreadstand tussen het heilig bewaren en het subtiel 'loslaten'.

Een recente anekdote schetst treffend dit tegensprekelijk fenomeen. Na het beëindigen van de renovatie van de woning Heyvaert stelden we de familie voor om enkele kunstwerken opnieuw te installeren. Een zevental werken werden opgediept, waarvan we er vier kozen. Die zouden de week nadien professioneel opgehangen worden. Alle werken vertoonden een duidelijk patina, lichte beschadigingen zelfs. Vooral het grootste werk (een 60 x 60 cm. aluminium vierkant) puurde zijn volle karakter uit materiaal-eigen sleet. Groot

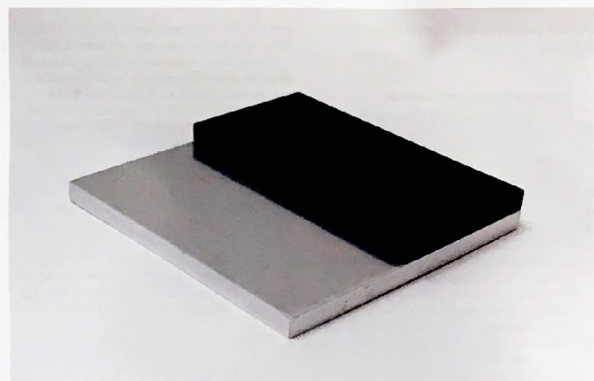
was onze verbazing toen we de week erop het werk opnieuw zagen. Het aluminium blonk als nooit tevoren. Broer Gilbert, ondertussen kwiek negentig, had geoordeeld dat het werk te vuil was om zomaar op te hangen, en had er de slijpschijf op losgelaten. Perfect gepolierd, tot het weer proper blonk (wat het ook deed).

De montage van het werk gebeurde dan wel weer in alle omzichtigheid en met witte handschoenen. Het geeft te denken waar de li-mieten liggen, hoe hygiënisch kunst bejegend moet worden. En diezelfde vragende lijn kan doorgetrokken worden naar het tentoonstellen zelf. Het werk van Heyvaert verdraagt geen white cube of reguliere museale opstelling.

Het wordt er door verpletterd. Zelf beschouwde Heyvaert zijn galerietentoonstellingen als fundamentele experimenten op schaal 1/1, zonder voorafgaande garantie op 'welslagen'. Het is dan ook trouw aan dit uitgangspunt dat de tentoonstelling in Museum M een volgende stap wenst te zetten, voorbij een opgelegde verstilling of museale consecratie.

Flarden

Twee afzonderlijke ruimtes tonen het werk van Heyvaert. Het betreft de twee hoogst gelegen zalen binnen het museaal circuit. Elk op zich vormen de zalen een impasse, een

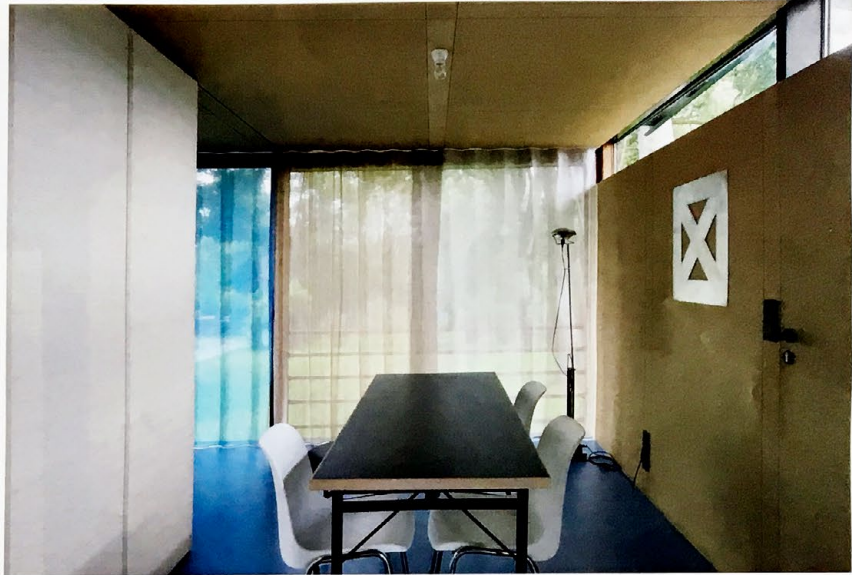
René Heyvaert, 'Zonder titel', 1972. Cera-collectie:M Museum Leuven © Lotte Dalmé

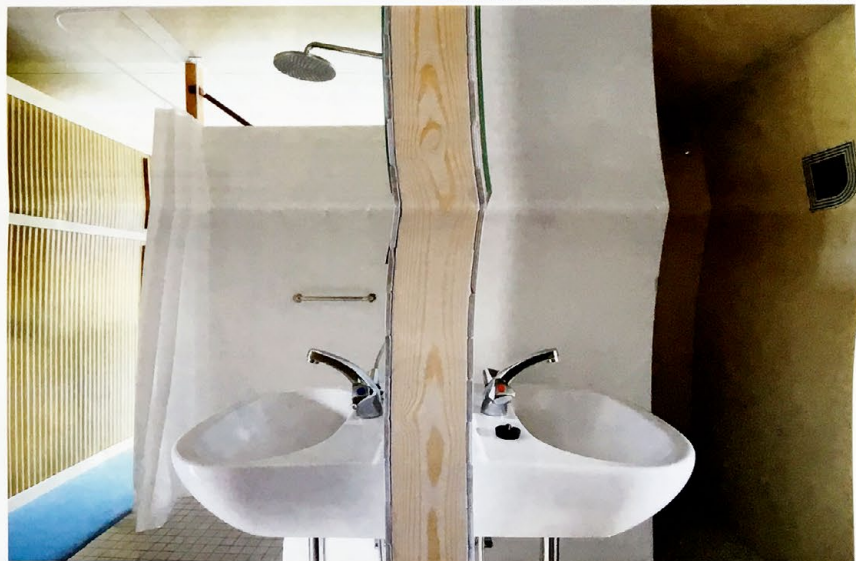
René Heyvaert, 'Zonder titel', 1979. Cera-collectie:M Museum Leuven © Lotte Dalmé

HART, 2018
(by Peter Swinnen)
2/2

Als er dan al enige parallel zou bestaan tussen de architectuur en de kunst van Heyvaert is het misschien wel zijn dwangmatig doch subtiel vernietigen van het normatieve, dat wat zogenaamd 'goed voor de mens' zou zijn

Woning Heyvaert (René Heyvaert, 1958) / Renovatie (Peter Swinnen/CRT, 2010-17), foto Filip Dujardin

Woning Heyvaert (René Heyvaert, 1958) / Renovatie (Peter Swinnen/CRT, 2010-17), foto Filip Dujardin

cul-de-sac. Bezoekers zullen dus vroeg of laat op Heyvaert stoten, wilens nilens. Al was het maar om vervolgens op hun stappen terug te keren. Enkel de blote hemel van het dakterras verbindt beide ruimtes. Om over-interpretatie te vermijden worden architectuur en kunst als twee zelfstandige passages gepresenteerd. De kunstkamer verzamelt meer dan 120 werken die op pantheïstische wijze aanwezig gesteld worden. Een staalstructuur met hangende plexi vlakken zorgt voor een vrij associatieve herschikking van Heyvaerts artistiek oeuvre, waarbij een veelheid aan weerbarstige combinaties de praktijk en relativiteit van het (post-)factum verzamelen actief bevrucht, zowel ruimtelijk als institutioneel. De dichte ruimte laat toe – eist zelfs – dat er permanent onderhandeld wordt tussen voor- en achtergrond, emblematiek en banaliteit, indigestie en verlossing.

Een cruciaal neveneffect van het samenbrengen van zoveel werk is dat er eindelijk een start is genomen met het daadwerkelijk repertoriëren van Heyvaerts werk. Dat bevond zich ondertussen zowat overal en nergens, in gekende collecties maar evenzeer in niet

gedetecteerde privéverzamelingen. Het aanvatten van dit repertoriëren vormt misschien wel de – onzichtbare – crux van deze tentoonstelling, ook al zal de bezoeker daar wezenlijk niets van merken.

Anders gaat het er aan toe in de architectuurkamer. Hier geen plusminus 120 werken maar slechts 1, de woning in Destelbergen. Of nog preciezer: fragmenten van de woning in Destelbergen. Samen met architecten-onderzoekers Arnaud Hendricks en Wim Goossens (KUL) werd een 1/1 replica ontwikkeld, een houten staketsel dat de zaal hagenoeg volledig vult. Afstand nemen wordt dus letterlijk onmogelijk gemaakt. In de constructie zijn oude en recente flarden van de eigenlijke woning aangebracht, zoals het gevelbrede gordijn van textielontwerper Chevalier Masson, een kapstok, een gevelpaneel en de gespiegelde lavabo's. In de hoek van de ruimte projecteert een scherm extreme close-ups van architecturale details. Gedecontextualiseerd laten ze een volledig nieuwe lezing toe. Een tweede scherm toont door middel van vergezichten hoe de woning zich naadloos in haar Schelde-overstromingslandschap heeft genesteld.

De twee film-loops werden gemaakt in coproductie met VRT-zender Canvas, dat dit najaar een documentaire over Heyvaert voorbereidt. Tot slot bieden twee maquettes van de hand van architecten De Vylder Vinck Tailieu een inzicht in eerdere verbouwingsfasen. Het huis als eindeloze variatie op eenzelfde DIY-thema.

En als er dan al enig parallel zou bestaan tussen de architectuur en de kunst van Heyvaert is het misschien wel zijn dwangmatig doch subtiel vernietigen van het normatieve, dat wat zogenaamd 'goed voor de mens' zou zijn. Een vernietigen om simpelweg iets beters te kunnen maken. Een vernietigen om alsnog te beletten dat er écht over de schouder meegekeken kan worden.

René Heyvaert in museum M Leuven, Leopold Vanderkelenstraat 28 Leuven, tot 10 februari 2019. Open ma-di en vr zo van 11-18 u., do 11-22 u. www.mleuven.be

René Heyvaert, 'Zonder titel', 1980-81, Cara collectie/Museum Leuven © Lotte Doms

